

4. Рарог А.І. Теория вины в советском уголовном праве (общие и специальные вопросы) : дисс. ... докт. юрид. наук. / А.І. Рарог. – М., 1987. – 389 с.
5. Федитник В.М. Теорії складної вини в кримінальному праві / В. М. Федитник // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – Вип. 32. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vkhnvvs/2006_32/index.html.
6. Сорочкин Р.А. Особенности установления ответственности за преступление с двумя формами вины по законодательству зарубежных стран / Р.А. Сорочкин // Бизнес в законе. – 2007. – № 4. – С. 173–177.
7. Бабанін С.В. Змішана форма вини у кримінальному праві України / С.В. Бабанін // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2014. – № 2. – С. 186–192.
8. Тувакליєва М.М. Злочини з двома формами вини / М. М. Тувакליєва // Юридичний науковий електронний журнал. – 2015. – № 5. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : lsey.org.ua/5_2015/56.pdf.
9. Лунеев В.В. Предпосылки объективного вменения и принцип виновной ответственности / В.В. Лунеев // Государство и право. – 1992. – № 9. – С. 54–62.
10. Белова О.І. Кримінально-правова характеристика системи злочинів проти сім'ї та неповнолітніх : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / О.І. Белова. – К., 2007. – 20 с.
11. Широков В.С. Ответственность за нарушение правил охраны труда / В.С. Широков // Сов. юстиция. – 1982. – № 14. – С. 21–23.
12. Куликов А.В. Двойная форма вины : Понятие, виды, конструкция составов, квалификация : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология ; исправительно-трудовое право» / А.В. Куликов. – Свердловск, 1990. – 18 с.
13. Дагель П.С. Избранные труды / П. С. Дагель ; науч. ред. А.И. Коробеев. – Владивосток : Изд-во Дальневост. ун-та, 2009. – 352 с.
14. Кириченко В.Ф. Смешанные формы вины / В. Кириченко // Советская юстиция. – 1966. – № 19. – С. 11–16.

УДК 343.976 : 343.347

НАПРЯМИ НОРМАТИВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УЧАСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ У РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМ ЗМЕНШЕННЯ ШКОДИ ВІД ВЖИВАННЯ НЕ ЗА МЕДИЧНИМ ПРИЗНАЧЕННЯМ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ ТА ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН

THE DIRECTIONS OF NORMATIVE PROVIDING OF POLICE OFFICERS PARTICIPATION IN REALIZATION OF HARM-REDUCTION PROGRAMS ON DRUG AND PSYCHOTROPIC SUBSTANCES ABUSE

Стрільців О.М.,

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
завідувач наукової лабораторії з проблем кримінальної поліції
Навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ*

У статті зазначається, що не дивлячись на запровадження у нашій державі програм зменшення шкоди від вживання не за медичним призначенням наркотиків, на сьогодні ще мають місце непоодинокі випадки безпідставного втручання працівників поліції у їх діяльність. У зв'язку з цим обґрунтовується необхідність прийняття наказу Національної поліції, у якому повинні закріплюватись напрями співробітництва працівників поліції з учасниками вказаних програм. Також у статті розкриваються основні положення, які повинні міститись у такому нормативному акті.

Ключові слова: зменшення шкоди, поліція, наркотики, дотримання законності, наказ Національної поліції.

В статье отмечается, что, несмотря на внедрение в нашем государстве программ снижения вреда от употребления не по медицинскому назначению наркотиков, на сегодня еще имеют место отдельные случаи безосновательного вмешательства сотрудников полиции в их деятельность. В связи с этим обосновывается необходимость принятия приказа Национальной полиции, в котором должны закрепляться направления сотрудничества полицейских с участниками указанных программ. Также в статье раскрываются основные положения, которые должны содержаться в таком нормативном акте.

Ключевые слова: уменьшение вреда, полиция, наркотики, соблюдение законности, приказ Национальной полиции.

In the article it is noted that despite the implementation of the harm-reduction programs on drug abuse in our country, today there are still numerous cases of police officers' unreasonable interference in its activity. That's why the necessity to adopt National Police order formalizing the directions of police officers' cooperation with participants of these programs is grounded. Also the article examines the main provisions that should be contained in such legal act.

Key words: harm-reduction, police, drugs, lawfulness compliance, order of National Police.

Постановка проблеми. Відповідно до Закону України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» [1] державна політика у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів (далі – наркотики) спрямовується на зменшення шкоди від наслідків вживання не за медичним призначенням вказаних речовин, зокрема у профілактиці негативних медичних, соціальних, економічних та правових наслідків серед наркоспоживачів наркотиків. Основним змістом профілактики наркозалежності, відповідно до Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року [2], є поряд із здійсненням комплексних заходів, спрямованих на зниження рівня первинного вживання наркотиків, а отже, незаконного попиту на них, – зменшення шкоди від вживання не за медичним призначенням наркотиків у сфері охорони здоров'я.

Впровадження програм зменшення шкоди від вживання не за медичним призначенням наркотиків визначено як соціальну гарантію держави згідно Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» [3], вони є дієвим заходом в контексті боротьби із розповсюдженням ВІЛ/СНІД, вірусних гепатитів та інших соціально-небезпечних захворювань у середовищі наркозалежних осіб.

Реалізацією програм зменшення шкоди займаються центри протидії ВІЛ-інфекції, медичні заклади, а також громадські (неурядові) організації, які взаємодіють з державним сектором, у першу чергу з правоохоронними органами, соціальними службами та медичними установами. Разом з тим з дня впровадження перших компонентів програм зменшення шкоди у нашій державі по теперішній час нормативно не закріплені положення щодо участі в них працівників міліції (у минулому) та поліції, які є однією з центральних ланок реалізації цих програм. Обґрунтування необхідності прийняття наказу Національної поліції, яким буде передбачено участь поліції у реалізації державної політики щодо зменшення шкоди від вживання не за медичним призначенням наркотиків, підтверджує актуальність статті.

Стан дослідження. Проблема участі працівників міліції, а тепер і Національної поліції, у реалізації програм зменшення шкоди від вживання не за медичним призначенням наркотиків на даний час розглядалася недостатньо, існують лише окремі публікації І.О. Гончарової, С.П. Домбровського, Е.В. Расюка, О.М. Стрільціва, А.П. Толопіло, С.П. Швеца, Г.В. Шевчука [4; 5; 6; 7], які стосуються порушень з боку працівників міліції у реалізації програм зменшення шкоди від вживання не за медичним призначенням наркотиків, а також порядок їх впровадження у нашій державі.

Метою статті є визначення напрямів нормативного забезпечення діяльності підрозділів та територіальних органів Національної поліції у реалізації програм зменшення шкоди від вживання не за медичним призначенням наркотиків.

Виклад основного матеріалу. Для початку відмітимо, що у нашій державі, відповідно до чинного законодавства [1; 2; 3; 8; 9], запроваджено такі компоненти програм зменшення шкоди від вживання не за медичним призначенням наркотиків:

- інформаційно-просвітницька робота;
- вулична соціальна робота (аутрич-робота);
- забезпечення доступу до соціальних служб та медичних закладів;
- забезпечення споживачів ін'єкційних наркотиків необхідними засобами для безпечного введення наркотиків шляхом ін'єкцій, зокрема стерильними ін'єкційними інструментами (шприци та голки), а також дезінфікуючими засобами;
- замісна підтримуюча терапія.

Не дивлячись на те, що вказані компоненти запроваджені в нашій державі протягом тривалого часу, ставлення до них з боку як колишніх працівників міліції, так і нових працівників поліції залишається ще на неналежному рівні. Зокрема, вчинення неправомірних дій з боку працівників міліції (на той час) неодноразово були предметом обговорення на засіданнях громадських спостережних рад при підрозділах протидії незаконному обігу наркотиків, а також на численних конференціях та круглих столах, присвячених правам та свободам наркозалежних осіб [6]. При тому, що в діях медичних працівників, працівників соціальних служб та громадських організацій, які надають послуги зі зменшення шкоди від вживання не за медичним призначенням наркотиків, відсутні ознаки злочину чи адміністративного правопорушення.

Особисте спілкування з правозахисниками, правоохоронцями засвідчило, що причиною порушення численних прав наркозалежних осіб та протистояння у реалізації програм зменшення шкоди від вживання не за медичним призначенням наркотиків є відсутність нормативного врегулювання участі працівників правоохоронних органів у таких програмах. Разом з тим такий нормативний акт потрібен у першу чергу не працівникам правоохоронних органів, а саме соціальним працівникам та іншим учасникам програм зменшення шкоди від вживання не за медичним призначенням наркотиків з метою захисту від беззаконня правоохоронців.

На мій погляд, таким нормативним актом повинна стати Інструкція з організації роботи підрозділів та територіальних органів Національної поліції щодо протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, яка має бути затверджена наказом голови Національної поліції. Один з розділів вказаної інструкції повинен бути присвячений повноваженням та організації діяльності працівників поліції щодо зменшення шкоди від вживання не за медичним призначенням наркотиків.

Зокрема, у вказаному наказі повинні бути закріплені положення, що стосуються діяльності працівників поліції у сприянні розвитку програм зменшення шкоди від вживання не за медичним призначенням наркотиків. У першу чергу треба зверну-

ти увагу на замісну підтримувальну терапію та інші види лікування наркотичної залежності. А головною метою таких заходів повинно стати недопущення переривання лікування наркозалежних осіб.

Другим, на наш погляд, важливим напрямком, де можуть активно брати участь працівники поліції, є інформаційно-просвітницька діяльність (аутріч-робота) серед споживачів ін'єкційних наркотиків, під час якої працівники поліції повинні надавати консультації та сприяти інформаційній освіті з правових питань наркозалежних осіб, створенню груп взаємодопомоги, поширення інформації про права людини і захисту цих прав.

Не менш важливим напрямком діяльності працівників поліції повинна стати їх участь у забезпеченні споживачів ін'єкційних наркотиків необхідними засобами для безпечного введення наркотиків шляхом ін'єкцій (програми обміну шприців та голок, забезпечення спиртовими серветками тощо).

Крім вказаних вище напрямів участі працівників поліції у програмах зменшення шкоди від вживання не за медичним призначенням наркотиків, в інструкції повинні бути закріплені такі заходи:

- здійснення на постійній основі координації та взаємодії з профілактичної діяльності з відповідними медичними закладами, соціальними службами, громадськими організаціями, які надають послуги зменшення шкоди від вживання не за медичним призначенням наркотиків;

- залучення в систему службової підготовки кваліфікованих медичних та соціальних працівників для проведення занять для працівників поліції з питань, що стосуються шляхів розповсюдження ВІЛ-інфекції та інших соціально небезпечних інфекційних захворювань в середовищі споживачів наркотиків, методів індивідуальної профілактики і захисту здоров'я особового складу поліції від можливого інфікування під час виконання службових обов'язків;

- під час проведення профілактичної роботи серед представників груп ризику розповсюджувати спеціалізовані інформаційні матеріали про методи профілактики ВІЛ-інфекції та інших соціально небезпечних інфекційних захворювань;

- перенаправлення наркозалежних осіб до соціальних служб та громадських організацій для отримання медичної або соціальної допомоги;

- забезпечити затриманим за вчинення правопорушень особам, які допускають немедичне вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, доступ медичних та соціальних працівників для надання медичної, соціальної, реабілітаційної, юридичної чи інших видів допомоги (послуг).

Крім вказаного, працівники Національної поліції можуть взяти на себе виконання таких обов'язків:

- сприяти розвитку програм зменшення шкоди від вживання не за медичним призначенням наркотиків, а також інших програм та заходів з профілактики ВІЛ/СНІДу та інших соціально-небезпечних інфекційних захворювань;

- участь працівників поліції у круглих столах, навчальних тренінгах та семінарах з питань впрова-

дження стратегії зменшення шкоди від вживання не за медичним призначенням наркотиків, а також профілактики ВІЛ/СНІДу та інших соціально небезпечних інфекційних захворювань;

- сприяння роботі консультативних пунктів для ін'єкційних споживачів наркотиків;

- врахування місць розташування мобільних амбулаторій та мобільних пунктів обміну шприців при розробці маршрутів патрульної поліції з метою не перешкоджання їх діяльності;

- у разі виникнення конфліктних ситуацій між робітниками консультативних пунктів для споживачів ін'єкційних наркотиків під час виконання своїх професійних обов'язків та працівниками поліції відповідно реагувати на звернення сторін про допомогу для розв'язання таких ситуацій.

У вказаній інструкції також повинен бути визначений порядок дій працівників поліції в разі затримання певних категорій громадян, зокрема:

- якщо встановлено, що у затриманій особі наявний абстинентний синдром, обов'язково викликається медична допомога, а якщо особа вживає АРВ-препарати – інформується лікар, який їх призначив. Якщо особа відмовляється від такої допомоги чи не має можливості звернутись за нею, працівник поліції, у якого перебуває провадження (справа), безпосередньо інформує громадську інформацію, яка надає відповідні послуги та у подальшому забезпечує доступ їй представників до затриманого;

- якщо затримана особа є пацієнтом програм замісної підтримувальної терапії, у найкоротший термін інформується медичний заклад, клієнтом якого є затриманий, чи інший заклад замісної підтримувальної терапії, який знаходиться поруч, та забезпечується безперервність замісної підтримувальної терапії для затриманого;

- якщо затримана особа є пацієнтом програм замісної підтримувальної терапії та має при собі (у разі доставки від аптечного закладу додому) або удома певний запас препаратів замісної підтримувальної терапії, необхідно встановити законність наявності у такої особи медичних препаратів, намагаючись їх не вилучати (перевірити посвідчення, що підтверджує його участь у медичній програмі, відповідний фінансовий чек з аптечного закладу тощо).

Важливим компонентом нової інструкції щодо недопущення незаконного втручання працівників поліції у діяльність програм зменшення шкоди від вживання не за медичним призначенням наркотиків повинна стати необхідність обов'язкового укладання угоди (меморандуму) щодо співробітництва між територіальним органом Національної поліції та громадськими організаціями, які надають послуги зменшення шкоди від вживання не за медичним призначенням наркотиків. В угоді необхідно передбачити права та обов'язки сторін та напрями співпраці.

Важливим компонентом нової інструкції повинно стати положення щодо дотримання законності працівників поліції під час реалізації програм зменшення шкоди від вживання не за медичним призначенням наркотиків. Зокрема, нормативно повинна

бути закріплена заборона на вчинення таких дій працівників поліції:

- затримувати соціальних працівників та осіб, які приносять інструменти для обміну, або вилучати стерильні шприци, голки у осіб, хто йде з пункту обміну шприців чи аптеки, або чинити перешкоди наркоспоживачам щодо звернення в пункти обміну шприців;

- вимагати в медичних закладах, пунктах обміну шприців розкриття конфіденційних персональних даних, зокрема про будь-які супутні діагнози пацієнтів, якщо це не стосується необхідності надання невідкладної домедичної допомоги;

- наносити затриманим особам тілесні ушкодження (побої);

- порушувати кримінально-процесуальне та адміністративне законодавство під час затримання;

- чергувати поряд з пунктами обміну шприців (мобільних та стаціонарних), мобільними амбуаторіями, які здійснюють експрес-тестування на наявність інфекцій, закладами, де запроваджена замісна підтримувальна терапія та іншими пунктами програм зменшення шкоди від вживання не за медичним призначенням наркотиків;

- здійснювати систематичні і безпідставні огляди учасників програм (як наркозалежних осіб, так і соціальних працівників, а також тих, хто працює зі споживачами наркотиків за принципом «рівний рівному») у місцях надання соціальних та медичних послуг;

- конфіскувати чисте обладнання для ін'єкцій (шприців), медичних препаратів під час проведення огляду (обшуку) споживачів наркотиків;

- незаконно або з перевищенням сили застосовувати фізичну силу й спецзасоби до учасників про-

грам зменшення шкоди від вживання не за медичним призначенням наркотиків.

Розглядаючи вказані вище положення, можна зробити такі висновки.

Працівники поліції в силу своїх функціональних обов'язків беруть участь у більшості компонентів програм зменшення шкоди від немедичного вживання наркотиків. Від позиції правоохоронців залежить успішність реалізації таких програм на території обслуговування територіального органу Національної поліції. Разом з тим в діяльності правоохоронних органів ще виникають окремі випадки порушення прав учасників програм зменшення шкоди від вживання не за медичним призначенням наркотиків, що негативно впливає на авторитет правоохоронної системи, а також може нести інші негативні наслідки, наприклад, переривання замісної підтримувальної терапії чи вживання АРВ-препаратів, що призводить до погіршення хворобливого стану особи і навіть її смерті. Вказане потребує затвердження головою Національної поліції нормативного акту, яким би закріплювалась діяльність поліцейських із співробітництва з громадськими організаціями у реалізації програм зменшення шкоди від вживання не за медичним призначенням наркотиків. Прийняття вказаного акту надасть змогу більш ефективно реалізовувати програми зменшення шкоди від вживання не за медичним призначенням наркотиків із залученням працівників поліції, завдяки чому в нашій країні зменшиться рівень наркоманії, захворюваності на ВІЛ/СНІД, вірусні гепатити та інші соціально небезпечні інфекційні захворювання, кількість вчинення наркозалежними особами корисливо-насильницьких злочинів та злочинів у сфері обігу наркотиків, покращиться стан із дотриманням прав і свобод громадян України тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори : Закон України від 15 лютого 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 10. – Ст. 60.
2. Стратегія державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року : схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 р. № 735-р // Офіційний вісник України. – 2013. – № 76. – С. 270. – Ст. 2829.
3. Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 11. – Ст. 152.
4. Антинаркотична профілактика : [навч. посіб.] / [В.В. Черней, О.М. Стрільців та ін.] ; за ред. В.В. Чернея. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2013. – 180 с.
5. Права людини. Робота працівників міліції з особами, які живуть з ВІЛ/СНІД та особами, які вживають наркотики : [метод реком.] // [І.О. Гончарова, С.П. Домбровський, О.М. Стрільців та ін.]. – видання 2-ге, доповнене і доопрацьоване. – К. : МФ «Відродження», 2013. – 66 с.
6. Питання сучасної наркополітики України: права людини та доступ до лікування / [А.П. Толопіло, С.П. Швець, О.М. Стрільців та ін.] // Одеська правозахисна група «Верітас». – Х. : Права людини, 2012. – 94 с.
7. Шевчук Г.В. Адміністративно-правова протидія міліцією незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Г. В. Шевчук ; Нац. авіац. Ун-т. – К, 2013. – 281 с.
8. Концепція стратегії дій Уряду, спрямованих на запобігання поширенню ВІЛ-інфекції/СНІДУ на період до 2011 року та Національна програма забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, допомоги та лікування ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2004–2008 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 4 березня 2004 року № 264 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 10. – С. 103. – Ст. 594.
9. Стандарт лікування ВІЛ-позитивних людей, які є споживачами ін'єкційних наркотиків, затверджений Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 19 серпня 2008 року № 476 / Міністерство охорони здоров'я України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20080819_476.html.